

De Roomse denkt daarbij dan aan de Schriftuurlijke (in dit geval beter: de Christelijke) beginselen, zooals die door Rome worden verstaan, de Lutherse van diezelfde Schriftuurlijke beginselen, zooals die door Luther het eerst geformuleerd en onder zijn navolgers tot ontwikkeling gekomen zijn, en de Gereformeerde aan de beginselen der H. Schrift, gelijk Calvin die verstand en ze in de kringen die zijn stempel ontvingen, beleiden werden en tot verdere ontplooiing kwamen.

Met van gereformeerde of Calvinistische beginselen te spreken, bedoelen we dus geen beginselen die we buiten de Schrift om vinden, denken we er nog veel minder aan Calvin hoven of ook maar naast de Heilige Schrift te stellen, maar denken we aan de beginselen die God ons in Zijn Woord openbaarde, gelijk Calvin — en hij, naar onze innigste overtuiging beter dan iemand vóór of na hem — die verstand en vertolkt.

Overigens is over de termen „gereformeerd“ en „Calvinistisch“ in dit verband nog op te merken, dat ze niet geheel van dezelfde betekenis zijn. De eerste is enger dan de laatste. De eerste gebruiken we van de beginselen der leer, der kerkgeëring en der Christelijke levenspraktijk; de tweede voor die welke gelden op het terrein van 't natuurlijke leven: wetenschap, kunst, politiek, enz.

L. E. †

Deze week is, gelijk men in de dagbladen heeft gezien, overleden een van de fijnste Schrijfsters uit onzen kring, een christelijk kunstenaar in den allerbesten zin van het woord, Frauke J. G. W. C. Engelberts.

Onder haar eigen naam was ze niet een bekende: misschien zelfs zeggen sommigen, die hem lezen, dat ze nooit van deze christelijke kunstenaar hebben gehoord. Maar als we denzulk mededeelen, dat deze mejuffrouw Engelberts dezelfde was als de Schrijfster L. E., zullen ze aanstands erkennen, dat inderdaad een van onze allerbesten is heengegaan, niet een onbekende, maar een onder ons zeer vertrouwde en geliefde!....

L. E. (de L. van haar schrijfsters-signatuur was ontleend aan den naam, met welken zij werd aangesproken, Lie, afkorting van Julie) werd met haar tweelingzuster, die onder het pseudoniem Ignatia

gelie van Judas Iskariot" ontleen ik de wijsheid: dat Judas niet de neen-zegger is tegenover Christus als ja-zegger; want: Judas' figuur is de aanvulling van de figuur van Christus. De volgelingen van Jezus hebben eerst later begrepen, dat Christus' werk eigenlijk neerkwam op een misdadig tegen den ouden vaderlijken God, den God der eeuwenoude traditie, den God, wiens naam is: Jahwe. Eigenlijk had Jezus verraad gepleegd aan „Jahwe“. Deze ontdekking wekte bij de christenen besef van zonde; een zonde, die op rekening van hun vereerden Jezus kwam; d. w. z. dus op hun eigen rekening, want zij hadden Jezus als ideaal gepredikt aan hun geslacht. En — op zijn beurt heeft nu dit schuldbesef, om aan zichzelf te ontkomen, een anderen „ik“ van Christus geschapen... in Judas. Judas en Christus zijn twee gefantaseerde voorstellingen, waarin twee aan elkander tegenovergestelde werkingen van ééne en dezelfde psychische individualiteit gestalte krijgen. De figuur van „Judas“ wordt nu belast met de verantwoordelijkheid voor die neigingen en „tendenzen“, die men in Christus niet langer wilde zien. Dus is het verraad van Judas niets anders dan de weerspiegeling van Jezus' verraad, gepleegd aan „Jahwe“; het verhaal van de overlevering van Jezus door Judas is eigenlijk een beschrijving van het noodwendig zelfverraad van den Jezus, dien het latere christendom niet meer zien wilde in zijn ware gedaante. Jezus' dood is zoenoffer voor een moord, gepleegd aan Judas. Judas en Jezus — dat zijn slechts twee elkaar aanvullende stukken van een en hetzelfde „ik“; het werk, dat hun wordt toegeschreven, is weerspiegeling van de beide mogelijkheden van de reactie op één en dezelfde daad. In het beeld van Judas heeft „men“ gemakshalve geprojecteerd, wat geen geloovige wilde aannemen van zijn... Verlosser. De dialoog tussen Jezus en de discipelen („ben ik het, Heere?“) is dan ook eigenlijk een monoloog, een gesprek van Jezus met zichzelf.

Ja, nog zijn we niet klaar. Niet alleen is het beeld van Judas ontworpen, om de „ongerechtigheden“ van Jezus op hem, Judas, af te wentelen, doch feitelijk moest dat Judas-beeld dienen als zondebok óók voor alle andere apostelen. De apostelen zelf zijn immers verkleinde, vermenschlijkte, afbeeldingen van den Heere, „spätere Ichabspaltungen“, die de Hem toegeschreven fouten hebben te dragen? En nu moet straks Judas óók voor die apostelen de zondebok zijn. Hij is het volkomen passend pendant van het „Iam Gods, dat de zonden der wereld wegneem!“ Draagt Jezus zonden van anderen? Maar Judas draagt de zonden van Jezus — — —), voorts zijn ze allen bij elkaar slechts projectiebeelden van kranke, en toch ook daarin weer heel normale zielen....

Lubeley als Auteur bekend is, op 19 Mei 1880 te Vorden geboren.

Haar vader, Mr D. Engelberts, toentertijd ambtenaar bij het Openbaar Ministerie te Zutphen, verhuisde weldra naar zijn standplaats, waar hij het oude familiehuus betrok, dat reeds door twee vorige geslachten was bewoond. Daar, in die woning van distinctie en traditie, vonden de literair begaafde zusters het juiste milieu om zich te ontwikkelen. De oude boeken en vergeelde papieren uit het familiearchief, die zorgvuldig waren bewaard, leverden haar een rijke en bij hun historischen zin passende stof van onderzoek en trachtens hun standopvoeding sprak de sfeer, die deze getuigenissen van vergleden jaren ademen, haar als een eigene toe. Door het onderwijs van een Zwitsersche gouvernante waren ze zeer vertrouwd met het Fransch en dus was het sterk Fransche cachet, dat de 18e eeuwse familieschriften uiteraard droegen, haar niet vreemd. Daarbij voelden ze zich door afkomst en aanleg, aan den geest dier geschreven historie verwant. En zoo werden ze als vanzelf gevormd tot de Schrijfsters, die ze geworden zijn: de fijnzinnige schilderessen van een geheel voorbijgegaane, maar daardoor juist interessante cultuurperiode.

Reeds op haar 19e jaar begon L. E. te publiceeren. De Schets „Pastel“, later in den bundel „Silhouetten“ opgenomen, was haar debuut, dat onmiddellijk het karakter vertoonde, dat steeds haar werk heeft gedragen. En na deze eerste uitgave ging ze voort: bouwend op wat haar de papieren van eigen en anderer familie leerden, met de grootste discretie onderscheidend tusschen wat wel en wat niet voor publicatie geschikt was, volkomen op de hoogte met relaties en verhoudingen, componeerde ze haar vele novellen, beginnend met het genoemde „Silhouetten“ tot de laatste, kort geleden in deze rubriek besproken biografie van Anna Maria de Sandra.

Uit overwegingen van dankbare pietet, tegelijk om de herinnering aan ongetwijfeld genotvolle lectuur te verlevendigen, noem ik hier de titels van die boeken, in de chronologische volgorde, waarin deze romans en novellen verschenen. Het is een eerbiedwaardige rij! „Silhouetten“ kwam uit in 1906 en daarop volgden „Onder de Republiek“, „Levensbeelden“, „Mietje van der Dussen“, „De Sterkste“, „Friesche Jayke“, „De oude strijd om het bestaan“, „Een Vergeten Proces“, en „Anna Maria de Sandra“, terwijl enkele kortere novellen, deels in een der bundels, deels in tijdschrijf-

Wie durft hier nog ja en neen zeggen? Vloeken naar den éénen, en zegenen naar den anderen kant? Anathema's zeggen in naam van het dogma? Wie durft hier nog scheiding maken tusschen religie en waan, dogma en dwangvoorstelling, Christus, van den Geest vervuld, en Judas, in wien de Satan voert? Wie durft hier nog preeken over het principiële verschil tusschen Petrus' verloochening en Judas' verraad? Wie roept rondom den kathedraal van Freud nog van wedergeboorte? Wie heeft de schapen nog in de weide te drijven, hier? Men kan zich, na het lezen van al dit ontstellende nieuws, nog slechts verbazen, dat de auteur uit de geestelijke nalatenschap van Ibsen nog dit maar voren brengt:

„Man weisz, in Gewissensschlummer befangen,
Ging er und küsste dem Heiland die Wangen.
So ward Höl' wie Himmel das ihre gezoilt —
Doch wie — hätte Judas nun nicht
[gewollt?“]

Want men zou zoo zeggen: op het standpunt van Freud moet Judas altijd willen, en moet de kranke, normale kerk-ziel hem altijd laten willen. Of ook, als een ander schampert:

„Zwölf Apostel und doch nur ein einziger Judas
[darunter?
Würbe der Göttliche jetzt, zählte er mindestens
[elf; — 10]

dan zou men willen zeggen: tot het einde toe zullen toch de rollen tusschen de Judassen, en de heilanden, en de apostelen, gelijk worden verdeeld, — als Freud gelijk heeft?

Wil men nog een voorbeeld, een illustratie? Lees dan enkel maar, waar het op uitloopt in het opstel over „Die Äquivalenz der Triebgegensatzpaare“. Voor vervolgers zoowel als vervolgden, voor de beulen niet minder dan voor hun slachtoffers, zoo heet het daar, geldt in gelijke mate de spreuk: zij weten niet, wat zij doen. Op den bodem, waar de wetenschap op staat, bestaat aanval noch verdediging. Het wetenschappelijk onderzoek heeft te rekenen met een verborgen samenhang, telkens waar; voor dat wetenschappelijk onderzoek bestaan noch schuldigen, noch onschuldigen. Ook in de dragers van religieuze stroomingen, het mogen dan enkele personen of volkeren zijn, ziet het vorschend verstand slechts menschen; dat wil zeggen: armzalige, beperkte, den ondergang gewijde wezens, die slechts in staat zijn, zelf te lijden en anderen te doen lijden.

Dit is wel de volkomen versmelting van Judas en

ten gepubliceerd, als afzonderlijke boekjes verschenen („Mesdames“, „In de Generaliteitslanden“ e.d.)

We hebben over vrijwel elk van de genoemde boeken in afzonderlijke artikelen gehandeld: over de oudere in een artikelenreeks „Als van oude prenten...“, over de latere, telkens als ze als nieuwe uitgave aan de markt kwamen. En iederen keer hebben we gewezen op de bijzondere waarde van deze literatuur en er op aangedrongen, dat men toch deze fijne, vormende, echt christelijke boeken voor zich en de zijnen als lectuur kiezen zou.

Aan die onderscheiden besprekingen wil ik thans refereeren, nu het verscheiden van de Schrijfster voor de droeve taak van een „In Memoriam“ stelt. En dan geloof ik het telkens gezegde te kunnen samenvatten in een hier herhalen van de inleiding op de bovengenoemde artikelenreeks. Want die geeft de karakteristiek van de Schrijfster en haar werk, zooals die in een verband als het huidige wordt gevraagd.

„De tijd“, aldus die inleiding, „die L. E. voor onze fantasie herleven doet, is bij voorkeur de 17e en 18e eeuw en het milieu, waaruit ze schrijft, is de deftige regentenstand, zooals die leefde in zijn statige huizen en lommerrijke buitenverblijven, in een wereld van vormen, salon-visites, avondpartijen, in een wereld ook van coterieën en schijnegenegenheid. In de zucht tot navolging van alles wat Fransch was, waren, met name in de 18e eeuw, de kleeren naar Fransche mode, de kapsels der dames en de gepoederde pruiken der heeren naar Fransch model, de omgangsvormen naar den Franschen toon, was ook de dagelijkse taal van gesprek en correspondentie Fransch. Door onderlinge huwelijken en onderlinge begeving van ambten was de kring streng gesloten en door het aanzien, den rijkdom, de ambtelijke functies vanzelf in hooger en lager verdeeld. 't Was een wereld, die alle vensters naar buiten open had: de statie van karossen en livreen, de bekleding der salons, de luxe van zilver en gerechten der avondpartijen waren de factoren, die over het aanzien der familie beslisten; het gezicht stond altijd in de vriendelijke etiquette-plooi, de mond was vol innemende hoffelijkheid — het hart en de spraak van dat hart waren diep verborgen achter hooge keurslijven en deftige rokken.

En nu is het juist de bijzondere bekoring van het werk van L. E., dat ze ons, menschen van een latere eeuw, achter al die ongekende luxe, die hoffelijkheid, die gelijkmatigheid, de harten,

Jezus, in naam van de psychoanalytische wijsheid over zielen en zieledeipten.

* * *

We gaan nu maar niet verder.

We gaan niet eens naar tegenwerpingen zoeken.

Het zou een klein kunstje zijn, reeds tegen deze enkele passages heel wat in te brengen; al was het alleen maar het verwijt van exegetisch onverstand. B.v. wanneer in den z.g. „dialoog-monoloog“ van daar even de zin: „ben ik het, Heere?“ wordt onvertaald gelaten, hoewel er eigenlijk staat, volgens velen, „ik ben het toch niet, Heere?“ Of ook, als de zaligspreking, „zalig zijn ze, die vervolgd worden“ wordt „verklaard“, als stond er: „zalig voelen zich, die vervolgd worden“ (om maar te komen tot de theorie van de onbewust masochistische zelfbevreddiging der menschelijke ziel, welke bevreddiging zij dan zoekt door het verdragen van haat en nijd.

Maar wat zou het ons geven, hier op detailpunten slaags te worden met den psychoanalyticus? Het conflict tusschen den antieken zielzorger en dezen groot-instructeur aller zielzorgers, die hen ook allen onder zijn nieuwe tucht doet doorgaan, is principieel in den straksien zin van het woord.

Wil iemand mijn opmerking van daareven, dat de psychoanalyse haar vlegelaren te boven kwam, soms met schouderophalen voorbijgaan, na lezing van deze enkele staaltjes van haar „durf“, — bij bedenke, dat ook vlegels van beroep „hun“ vlegelperiode hebben. Maar hoe het ook verder met dat alles zij, — dat hier zielzorger tegen zielzorger staat, en dat de strijd om en over „ja-en-neen“ hier op geheel eenige manier zijn wapens kiest en loopgraven maakt, dat zal wel ieder toegevoet nu.

Aan dit enkele voorbeeld kan men opnieuw zien, dat de strijd, dien de geloovige in onzen tijd te voeren heeft, hem voert naar de diepste schachten van de mijner waarheid. Het gevaar ligt niet in de antithese, maar in de consequente synthese. De synthese — die is tegenwoordig het sibboleth van de antithese.

K. S.

¹⁾ Der Schrecken. Wien, Intern. Psychoanalytischer Verlag, 1923.

²⁾ Zur Psychoanalyse des jüdischen Witzes.

³⁾ Das Ritual, 2e Aufl. v. „Probleme des Religionspsychologie“.

⁴⁾ Flaubert und seine „Versuchung des H. A.“.

⁵⁾ Dogma und Zwangsidee.

⁶⁾ „Die Äquivalenz der Triebgegensatzpaare“.

⁷⁾ Geständniszwang und Strafbefürchtung. Alle uitgaven van Intern. Psychoanal. Verlag, Weenen.

⁸⁾ Th. Reik, Der eigene und der fremde Gott, 1925, S. 103 tot 106.

⁹⁾ a. w. bl. 97.

¹⁰⁾ a. w. blz. 106, noot.

¹¹⁾ a. w. blz. 237.